

מצבם הרגשי והנפשי של הילדים בעקבות משבר הקורונה

כתיבה: מריה רבינוביץ' | אישור: יובל וורגן
תאריך: ד' באלול תשפ"א, 12 באוגוסט 2021

סקירה

תוכן העניינים

1	תמצית.....	
3	רקע.....	1.
6	תחושות ורגשות של ילדים ובני נוער במהלך מגפת הקורונה.....	2.
9	דיווחי ההורים על השינוי במצבם הרגשי של ילדיהם.....	3.
9	סקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על החוסן האזרחי של הציבור בישראל.....	3.1
10	השפעות משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות.....	3.2
10	מצבם הרגשי, ההתנהגותי והחברתי של הילדים – תלמידים במערכת החינוך.....	3.3
12	דיווחים לגורמי מערכת החינוך על מצבם הרגשי של התלמידים.....	4.
15	טיפול בתלמידים במסגרת התוכנית הלאומית למניעת אובדנות והתאבדות.....	4.1
15	נתונים על ילדים ובני נוער שקיבלו שירותים בתחום בריאות הנפש בקופות החולים.....	5.
17	ביקורים ראשוניים של קטינים בשירותי בריאות הנפש של קופות החולים.....	5.1
18	קטינים שהחלו טיפול נפשי בשירותי בריאות הנפש של הקופות, לאחר ייעוץ ראשוני.....	5.2
19	טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה שניתן לילדים ולבני נוער.....	5.3
20	קטינים שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה בקופות החולים.....	5.3.1
21	קטינים שטופלו במערך בריאות הנפש של כללית וקיבלו טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה..	5.3.2

תמצית

מסמך זה נכתב עבור הוועדה לזכויות הילד של הכנסת בראשות חברת הכנסת מיכל שיר, והוא מהווה חלק מסדרת מסמכי מבוא הנכתבים במרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושאים שעניינם ילדים ובני נוער בתקופת משבר הקורונה.

מתחילת מגפת הקורונה נערכו בארץ ובעולם מחקרים ראשוניים וסקרים העוסקים בהשלכות של תקופת המגפה על מצבם הרגשי והנפשי של הילדים ובני נוער. במסמך זה סקירה תמציתית של כמה מהמחקרים והסקרים שנערכו בישראל מפרוץ המגפה, נתונים על הפעילות בתחום של גורמי מערכת החינוך, ונתונים ראשוניים על פניות של ילדים ובני נוער למערך בריאות הנפש של כמה מקופות החולים.

מן המסמך עולה:

- **בפרסומים מחקריים ראשוניים בישראל ובעולם, מוצגים נתונים על הדיווחים של הורים, גורמי מקצוע והילדים עצמם על התגברות תחושות של לחץ ודאגה, עצב ובדידות, חרדה ודיכאון, מפרוץ מגפת הקורונה.**
- בסקר של מכון "חרוב", שבחודשים הראשוניים של המגפה (2020, הסגר הראשון) בדק את תחושותיהם של הילדים בגילאי 10-16, עולה כי כרבע מהילדים הביעו דאגה גדולה משינויים במצבם הלימודי ובמצב הכלכלי של משפחתם. כ-13% מילדי המדגם דיווחו על חשש שמישהו יפגע בהם בתקופה זו.
- ילדים רבים היו מודאגים מאוד מההשפעות הישירות של נגיף הקורונה על בריאותם הפיזית. **הדאגה של הילדים מהידבקות בקורונה היתה גבוהה גם ביחס לעצמם, אך הרבה יותר ביחס לקרובים שלהם: כשני שלישי מהילדים (כ-60% ממשתתפי הסקר) היו מודאגים במידה רבה מכך שמישהו מקרוביהם יידבק בנגיף, לעומת שלישי מהילדים שהיו מודאגים במידה רבה שיידבקו בעצמם במחלה.**
- על פי הנתונים שהתקבלו במסגרת סדרת סקרים על החוסן האזרחי של הציבור בישראל בעקבות משבר הקורונה, שנערכה במהלך 2020 בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כ-26% מהבוגרים שבמשקי הבית שלהם חיים ילדים דיווחו כי לאחר הסגר הראשון חל שינוי לרעה במצבם הרגשי של הילדים בבית. לפני הסגר השלישי שיעור המדווחים על החמרה עלה ל-33%. על פי דיווחי הבגירים, הפגיעה במצב הרגשי של הילדים הייתה משמעותית יותר בקרב ילדים מהחברה הערבית לעומת בקרב היהודים.
- בסקר שנערך בקרב הורים לילדים עם מוגבלות, 38% מההורים דיווחו על החמרה במצב הרגשי של ילדיהם בעקבות המגפה, לעומת 18% מההורים לילדים ללא מוגבלות.
- במחקר שבדק את מצבם הרגשי והנפשי של ילדים שהם תלמידים במערכת החינוך על פי דיווחי הוריהם במרץ 2021 עלה כי אחד מכל חמישה ילדים בישראל סובל מסימני חרדה (כפי שהוגדרו במחקר), על פי עורכי המחקר – פי שלושה מאשר בשגרה. כמחצית מההורים העריכו שילדיהם זקוקים לסיוע נפשי בעקבות הקורונה. עוד עלה במחקר כי רוב ההורים מרגישים שהמורים והמנהלים עושים כמיטב יכולתם, אך חושבים שבית הספר לא מספק פתרונות טובים מספיק בתחום זה.
- מפרוץ מגפת הקורונה עורך משרד החינוך סקרים תקופתיים בקרב יועצות חינוכיות במוסדות החינוך מכל שכבות הגיל. בסקרים נשאלו היועצות על משימות ופעולות שבוצעו בתקופת הקורונה ועל מענים שניתנו. על פי ממצאים של שלושה סקרים שנערכו מסוף שנת הלימודים תש"ף ועד לסוף שנת הלימודים תשפ"א,

שיעור הפניות ליועצות חינוכיות בנושא קשיים בלימודים של התלמידים עלה בין השנים תש"ף לתשפ"א, ולקראת סוף תשפ"א נושא זה הופיע ב-80% מהפניות ליועצות חינוכיות, לעומת 67% בתש"ף. גם שיעורי הפניות בנושאי מצוקה רגשית והתנהגויות סיכון עלו בין התקופות האמורות. שיעור הפניות בנושא חשש לאובדנות נשאר כמעט ללא שינוי (8%-9%).

עם זאת, מהסקרים עולה כי שיעור הפניות בנושא בדידות ירד באופן משמעותי - כמעט פי שלוש, מ-63% בתש"ף ל-22% בסוף תשפ"א. כמו כן, שיעור הפניות בנושא חרדות ירד בין תש"ף לתשפ"א מ-58% ל-42%, בהתאמה. שיעור הפניות בתחום קשיים במשפחה מכלל הפניות ליועצות חינוכיות, גם הוא ירד מ-53% ל-33% בתקופה האמורה.

- במסגרת התוכנית הלאומית למניעת אובדנות בוצעו בשנת 2020 2,531 הערכות סיכון לתלמידים, טופלו 782 תלמידים בסיכון אובדני והתקיימו 3,500 התערבויות לאנשי צוות חינוכי ולהורים. בהשוואה לאותה התקופה בשנה הקודמת נראה כי חלה עלייה בפעילויות אלה במסגרת התוכנית, אך חשוב לתת את הדעת לעובדה שבמהלך שנת 2020 עלה מספר הרשויות המקומיות השותפות בתוכנית מ-95 ל-130, ויתכן שהעלייה בפעילות נובעת מכך.

- **נתוני מערכת בריאות הנפש של קופות החולים, אותם בדקנו, לא מצביעים בשלב זה באופן חד-משמעי על עלייה בפניות לראשונה לטיפול בשירותי בריאות הנפש ועל מתן טיפול תרופתי בתחום זה לראשונה בשנת 2020 בהשוואה לשנת 2019:** למרות שמספר הקטנים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש בקופת החולים "כללית", קופה בה מבוטחים כ-50% מכלל ילדים ישראל עד גיל 18, היה גבוה בכ-10% במהלך 2020 ביחס ל-2019, מנתוני קופות החולים "לאומית" ו"המאוחדת" עולה תמונה הפוכה: בשנת 2020 מספר הפונים לראשונה לשירותי בריאות הנפש של קופת חולים מאוחדת היה קטן ב-15% בהשוואה לשנת 2019; בקרב מבוטחי לאומית מספר הפונים לראשונה בשנת 2020 היה קטן ב-12% בהשוואה לשנת 2019.

- מהנתונים של קופת חולים כללית עולה כי המספר הכללי של קטנים (עד גיל 18) המבוטחים בקופה שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה במהלך שנת 2020 (3,875 קטנים) היה דומה לשנת 2019 (3,936 קטנים). אולם, מספר הקטנים שהיו מטופלים במערך בריאות הנפש של הקופה **שבשנת 2019 החלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה היה 367, ובשנת 2020 הוא היה 1,027 - כלומר מספרם בשנת 2020 היה גדול כמעט פי שלושה מבשנת 2019.**

- יש לציין שהליכי אבחון וטיפול בתחום בריאות הנפש נמשכים זמן רב, גם עקב מורכבויות הטיפול וגם עקב זמינות התורים הפנויים בתחום לפגישה ראשונית ולטיפול שבמסגרתו, בין היתר, מחליטים לעתים על מתן טיפול תרופתי. כמו כן, חלק מהמטופלים בתחום בריאות הנפש פונים ישירות למטפלים בשוק הפרטי – ועליהם אין לנו מידע. לפיכך, כדי לקבל תמונה ברורה יותר על המגמות בתחום הפניות לטיפול נפשי והשימוש בתרופות בתחום בריאות הנפש בעקבות משבר הקורונה, נדרשת בחינה מעמיקה יותר של הנתונים והמשך מעקב אחרי התפתחויות עתידיות בנתונים על הפונים והמטופלים בתחום זה.

1. רקע

התפרצות מגפת הקורונה הביאה עימה גורמי לחץ ואי-ודאות, אשר לעיתים יש להם השפעות משמעותיות על מצבם הרגשי של ילדים, על בריאותם הנפשית ועל התנהגותם.

התפרצות מגפת הקורונה הביאה עימה גורמי לחץ ואי-ודאות, אשר לעיתים יש להם השפעות משמעותיות על מצבם הרגשי של ילדים, על בריאותם הנפשית ועל התנהגותם. גורמים אלה נוצרו בעקבות האמצעים למניעת התפשטות המגפה שננקטו במדינות רבות, וגם בישראל, ובהם ריחוק חברתי, הגבלות תנועה ופעולה וסגרים. אמצעים אלה הביאו לסגירת מוסדות החינוך, וגרמו להתבודדות ולהפחתת קשרים חברתיים ומשפחתיים של הילדים, לחוסר ודאות בדבר קיום בחינות והשלמת חומר לימודי, ועוד.¹

גם התמודדות עם החשש הקיומי של הילדים וקרוביהם אל מול מחלה בלתי מוכרת, אשר גובה חיי אדם, עשויה להיות מורכבת, ובמיוחד כאשר חלק מהילדים איבדו בן משפחה קרוב ומתמודדים עם תהליך של אבל. נוסף על כך, בעבור משפחות רבות, תקופה זו לוותה באובדן מקור פרנסה ובמצוקה כלכלית אשר נלווית אליה ירידה משמעותית ברמת החיים. מצב זה יצר מקור נוסף למצוקה בעבור ילדים ובני נוער.²

מחקרים שנערכו בעקבות מגפות העבר מראים כי צעדים שננקטו כדי לשלוט בהתפרצות, ובמיוחד סגרים וסגירת מוסדות החינוך לתקופות ממושכות, עשויים להשפיע על הרעה במצבם הנפשי של הילדים. למשל, עדויות שנאספו במהלך התפרצות SARS בשנת 2003 בערים בקנדה ובסין, הצביעו על ההשלכות של הסגרים בהן: עלייה בחרדה, דיכאון והפרעת דחק פוסט-טראומטית, בכלל האוכלוסייה ובפרט בקרב ילדים.³

מאז פרוץ מגפת הקורונה, נערכים בארץ ובעולם מחקרים לשם הבנת הדרך שבה הילדים חווים תקופה זאת בהיבטים שונים וכיצד תקופת המגפה משפיעה על חייהם. כבר בפרסומים ראשונים, כאשר העדויות על השפעת התפרצות המגפה על בריאותם הנפשית של ילדים ובני נוער עדיין היו חלקיות, אפשר היה לראות את ההשלכות האפשריות של המשבר. ממצאי הסקר שנערך בספרד ובאיטליה, שפורסמו באוגוסט 2020, הראו כי כ-85% מכלל ההורים המששתפים הבחינו בשינויים במצבם הרגשי והתנהגותי של ילדיהם במהלך הסגרים. התופעות השכיחות יותר היו: קשיי ריכוז, עצבנות, שעמום, חוסר מנוחה, תחושות בדידות, ודאגות.⁴

בישראל, מעבר לדיווחים של הילדים וההורים על התמודדויות של הילדים עם קשיים נפשיים במהלך המגפה, שנציג בהמשך המסמך, הוגרמים המקצועיים בתחום בריאות הנפש העריכו כי

¹ OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), [Combating COVID-19's effects on Children](#), August 11th 2020.

² נוי דלי, בר סופר, [ההשפעות הרגשיות של הקורונה על ילדים ונוער: נתונים מישראל ומהעולם](#), משרד החינוך, לשכת המדען הראשי, ינואר 2021.

³ OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), [Combating COVID-19's effects on Children](#), August 11, 2020.

⁴ Maayan Shorer & Liat Leibovich, [Young children's emotional stress reactions during the COVID-19 outbreak and their associations with parental emotion regulation and parental playfulness](#), *Early Child Development and Care*, 20 August 2020.

יש עלייה ברמת החרדה, בהפרעות במצב הרוח והפרעות אכילה אצל ילדים עד גיל 18. באוקטובר 2020 פרסם משרד הבריאות בישראל את תוצאות הסקר שערך בקרב 31 מנהלי מרפאות בריאות הנפש וטיפול היום לילדים ונוער,⁵ כדי לבחון את הערכותיהם על השפעת המגפה על הפניות למערך בריאות הנפש ועל שינויים בחומרת התחלואה הנפשית. הסקר נערך בקשר לגל התחלואה הראשון (מרץ-מאי) והגל השני (אוגוסט-אוקטובר), בשנת 2020.⁶

על פי ההערכות של יותר מ-80% מהמנהלים שהשתתפו בסקר, בגל השני של המגפה חלה עלייה משמעותית בפניות לקבלת שירות במרפאות בריאות הנפש לילדים לעומת דיווחים של מנהלים רבים על ירידה בפניות בגל הראשון. קרוב לשלושה רבעים מהמנהלים (71%) דיווחו על עלייה בפניות המלוות בתכנים אובדניים, ושליש מהם דיווחו על עלייה משמעותית בפניות עם תכנים אובדניים.

מדיווחים למוקד 105 – מוקד ארצי (משטרתי-אזרחי) של המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת – המתמקד בפניות ילדים ובני נוער,⁷ אפשר לראות כי בשנת 2020 התקבלו 1,406 פניות שעניינן "איום בהתאבדות",⁸ כמעט פי שנים מהדיווחים שהתקבלו בשנת 2019 – 780 פניות שסווגו כ"איום בהתאבדות או חשש לחיי אדם ברשת".⁹ גורמי המטה מציינים גם כי ביולי 2020 נוספה בקטגוריות הדיווחים למוקד קטגוריית "מצוקה" ומאז מספר הדיווחים המסווגים לקטגוריה זו נמצא במגמת עלייה. על פי גורמי המטה, הדבר מעיד על עלייה מתמשכת בתקופת הקורונה במצוקות הנפשיות של קטינים, שמביעים זאת ברשתות החברתיות ובפורומים.¹⁰ יש לציין כי מדובר במוקד חדש, שהתחיל את פעילותו ב-2018 וצובר תאוצה, כך שללא בחינה מעמיקה של הנתונים אי-אפשר לדעת מהו הגורם העיקרי לעלייה בדיווחים – האם רק ההחמרה בפועל במצבם הנפשי של הילדים ובני נוער בתקופת הקורונה או גם העלייה במודעות הציבור לקיום המוקד ותפקידו.

חלק מהילדים עשויים להיות רגישים ופגיעים יותר מאחרים לגורמי סיכון אלו, ובהם ילדים צעירים, ילדים מרקע סוציו-אקונומי נמוך או שחיי המשפחה שלהם מאופיינים בגורמי סיכון, ילדים שהתמודדו עם קשיים נפשיים לפני המגפה.

⁵ 23 מנהלי מרפאות, שמונה מנהלי טיפול יום, ובהם ארבעה מנהלי טיפול יום בהפרעות אכילה.

⁶ דני בודובסקי, ד"ר אודי ססר, הערכת שינויי בפניות ובפתולוגיה במרפאות בריאות נפש לילדים ונוער במהלך מגפת הקורונה – סקר מנהלי מרפאות, האגף לבריאות הנפש, משרד הבריאות, נובמבר 2020.

⁷ מוקד 105 הוא מרכז לאומי ייחודי לקבלת פניות ודיווחים מהציבור ולמתן מענה מקצועי בתחום פגיעות בילדים, אלימות ופשעיה נגד ילדים ונוער במרחב המקוון. מקור: [המטה הלאומי להגנת קטינים ברשת](#), כניסה: יוני 2021; משטרת ישראל, אגף התכנון והארגון, [השנתון הסטטיסטי 2019](#), אפריל 2020, עמ' 53.

⁸ המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת, [ריכוז נתוני מוקד 105 לשנת 2020: סוגי האירועים](#), כניסה: 30 ביוני 2021; וגם: משטרת ישראל, אגף התכנון והארגון, [השנתון הסטטיסטי 2020](#), מאי 2021, עמ' 65.

⁹ משטרת ישראל, אגף התכנון והארגון, [השנתון הסטטיסטי 2019](#), אפריל 2020, עמ' 55.

¹⁰ המטה הלאומי להגנה על ילדים ברשת, [ריכוז נתוני מוקד 105 לשנת 2020: סוגי האירועים](#), כניסה: 30 ביוני 2021.

חלק מהילדים עשויים להיות רגישים ופגיעים יותר לגורמי סיכון אלו מאחרים. ביניהם: ילדים צעירים, ילדים מרקע סוציו-אקונומי נמוך או שחיי המשפחה שלהם מאופיינים בגורמי סיכון, ילדים עם מוגבלויות, ילדים שהתמודדו עם קשיים נפשיים לפני המגפה.

וילדים עם מוגבלויות.¹¹ לדוגמה, מחקר ראשוני שנערך במחוז שאנשי בסין במהלך הגל הראשון של המגפה הראה שילדים בקבוצת הגיל הצעירה יותר (3-6 שנים) חוו יותר היצמדות להורים ויותר חשו פחד מפני הידבקות במחלה של בני משפחותיהם מאשר ילדים בגירים יותר.¹² במחקר שנערך בישראל, בקרב הורים לילדים בני 2-8, בין תסמיני הלחץ של הילדים השכיחים ביותר נמצאו עצבנות, תוקפנות, פחד מפרידה מההורים והיצמדות אליהם. כ-19% מההורים דיווחו כי פחד מפרידה והיצמדות להורה הופיעו לראשונה אצל הילדים בתקופת הקורונה, וכ-25% מההורים דיווחו על עצבנות ואגרסיביות כתסמינים חדשים, שהופיעו אצל הילדים במהלך הסגר.¹³

על פי הערכות של מנהלי מרפאות בריאות הנפש לילדים ולנוער שהשתתפו בסקר של משרד הבריאות באוקטובר 2020,¹⁴ ילדים במשפחות שבראשן הורה עצמאי (44% מהמנהלים העריכו שמצבם של הילדים מקבוצה זו החמיר מאוד במהלך הקורונה) וילדים בחינוך המיוחד (29% מהמנהלים העריכו שמצבם של הילדים מקבוצה זו החמיר מאוד במהלך הקורונה) הם הניזוקים העיקריים מבחינה פסיכופתולוגית בתקופת הקורונה.

קבוצה נוספת של הילדים שעשויה להיפגע מהשלכות המשבר היא קבוצת הילדים שהתמודדו עם קשיים בתחום בריאות הנפש לפני המגפה. לדוגמה, בסקר שנערך בקרב כ-2,000 ילדים וצעירים עד גיל 25 עם בעיות נפשיות בבריטניה, שצוטט על ידי ארגון ה-OECD באוגוסט 2020, 83% מהנשאלים דיווחו כי המגיפה החמירה את בריאותם הנפשית.¹⁵ גם בסקר משרד הבריאות שנערך בארץ, על פי הערכות של מנהלי מרפאות בריאות הנפש לילדים ולנוער, הפרעת חרדה היא ההפרעה המשמעותית שחלה בה החמרה בקרב מטופלים ותיקים, ובאופן ניכר חלה החמרה גם בהפרעות במצב הרוח, הפרעות אכילה והפרעות התנהגות המתחילות בילדות.¹⁶

גורם נוסף שיש לו משמעות והשפעה על מצבם הנפשי (וגם הפיזי) של הילדים אשר נוצר בשל ריחוק חברתי והיעדר מפגשים פיזיים עם בני המשפחה המורחבת, החברים וגורמי מערכת

¹¹ נוי דלי, בר סופר, [השפעות הרגשיות של הקורונה על ילדים ונוער: נתונים מישראל ומהעולם](#), משרד החינוך, לשכת המדען הראשי, ינואר 2021.

¹² Maayan Shorer & Liat Leibovich, [Young children's emotional stress reactions during the COVID-19 outbreak and their associations with parental emotion regulation and parental playfulness](#), *Early Child Development and Care*, 20 August 2020.

¹³ Ibid.

במחקר השתתפו כ-350 הורים לילדים בני 2-8; המחקר נערך באמצעות שאלון דיגיטלי במהלך שבוע ימים, לאחר השבועיים הראשונים של הסגר הראשון. המדגם אינו מייצג, שכן כ-97% מהמשתתפים היו הורים יהודים.
¹⁴ 23 מנהלי מרפאות, שמונה מנהלי טיפול יום, ובהם ארבעה מנהלי טיפול יום בהפרעות אכילה.

¹⁵ OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), [Combating COVID-19's effects on Children](#), August 11, 2020.

¹⁶ דני בודובסקי, ד"ר אודי ססר, הערכת שינויים בפניות ובפתולוגיה במרפאות בריאות נפש לילדים ונוער במהלך מגפת הקורונה – סקר מנהלי מרפאות, האגף לבריאות הנפש, משרד הבריאות, נובמבר 2020.

החינוך, וכן משעות מרובות של שהות בבית לבד או עם ההורים שנאלצו לעבוד מהבית, הוא שימוש גבוה באמצעי קצה (כגון: טלפונים חכמים, טאבלטים ומחשבים), הן לצורכי הלמידה מרחוק והן כעיסוק בשעות הפנאי שהוא זמין ונגיש. עוד לפני המגפה השפעת השימוש במסכים על ילדים נחקרה באופן נרחב על ידי חוקרים מתחומי ידע מגוונים, ובהם רפואת ילדים, פסיכולוגיה וסוציולוגיה. לפי דוח של מכון טאוב,¹⁷ מחקרים מראים שמסכים עלולים להסב נזקים בריאותיים והתפתחותיים לילדים, בייחוד לילדים צעירים מאוד. במחקרים המדוברים נמצא, בין היתר, קשר חיובי בין זמן מסך מרובה להשמנת יתר, לדפוסי שינה משובשים ולבעיות התנהגותיות ורגשיות של הילדים.¹⁸

יצוין כי באוקטובר 2020 פירסמה לשכת המדען הראשי של משרד החינוך קול קורא לביצוע מחקרים קצרי טווח בנושאי חינוך הקשורים לתקופת הקורונה. בין תחומי המחקר היו תחום רווחה והתנהגות סיכון בקרב תלמידים בתקופת המגפה והתייחסות למצבי מצוקה ולביטויים רגשיים, התנהגותיים ולימודיים של מצוקה זאת בקרב תלמידים. בתחילת אוגוסט 2021 נמסר מלשכת המדען הראשי שהמחקרים בוצעו וצפויים להתפרסם בקרוב.¹⁹

להלן נציג נתונים נבחרים על מצבם הנפשי והרגשי של הילדים בישראל, כולל נתונים של משרד החינוך ומשרד הבריאות, וכן ממצאים ממחקרים שנערכו בארץ בשנה האחרונה.

2. תחושות ורגשות של ילדים ובני נוער במהלך מגפת הקורונה

באפריל 2020 פרסם מכון חרוב²⁰ תוצאות סקר שמטרתו הייתה לקבל את תשובותיהם הישירות של ילדים בישראל על עמדותיהם, תחושותיהם ורגשותיהם בקשר לחייהם בכלל, ולהשפעות התפרצות נגיף הקורונה על חיי היום-יום שלהם בפרט. הסקר כלל מדגם של כ-650 ילדים ובני נוער בני 10-16.²¹ ממצאי הסקר אפשר ללמוד כי שיעור גדול של ילדים היו מודאגים מאוד מהתפשטות וירוס הקורונה, בהקשרים שונים, הן באשר לעצמם והן באשר לבני משפחתם.

¹⁷ יעל נבון, ליאורה בוורס, כרמל בלנק, דנה וקנין ויוסי שביט, [הקשר בין עקה הורית לזמן מסך של ילדים צעירים בזמן סגר הקורונה](#), מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, מאי 2021.

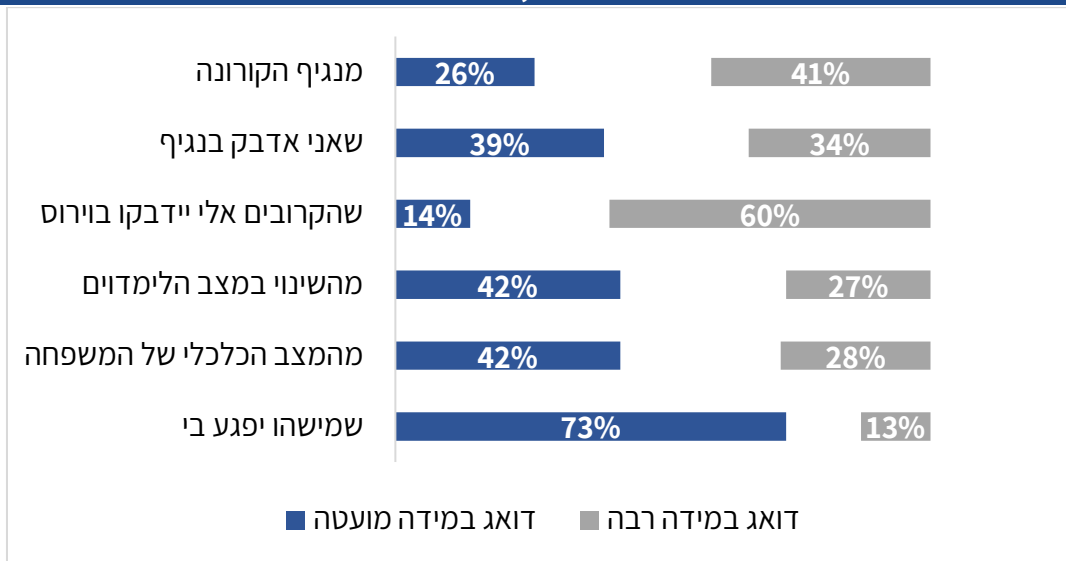
¹⁸ יצוין כי ישנם גם מחקרים (שבוצעו לפני משבר הקורונה) שמצביעים על מתאם שלילי קטן בלבד בין "זמן מסך" לבין רווחתם הנפשית של מתבגרים, וכן ישנם מגבלות וקשיים מתודולוגיים בחקר הנושא. להרחבה ראו, רועי גולדשמידט, [השלכות של שימוש רב במכשירי מדיה דיגיטליים \("מסכים"\)](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אוגוסט 2019.

¹⁹ לשכת המדען הראשי, משרד החינוך, דוא"ל, 2 באוגוסט 2021.

²⁰ [מכון חרוב](#) הנו מכון להכשרה ולמחקר בתחום של ילדים נפגעי התעללות והזנחה.

²¹ פרופ' אשר בן-אריה, שגית ברוק וחמוטל פרקש, [תפיסות ותחושות של ילדים ובני נוער בישראל בנוגע לוירוס הקורונה וחייהם האישיים](#), מכון חרוב, אפריל 2020. ילדים בני 10-12 היו מחויבים במענה בנוכחות הוריהם. מתוך מששתפי הסקר כ-48% (315) בנים וכ-52% (339) בנות; 85% - יהודים (557) ו-15% - ערבים (97). עורכי הסקר מציינים כי יחס ילדים יהודים-ערבים במגדם הסקר לא משקף את היחס באוכלוסיית הילדים בישראל, אלא שמגבלות הפצת הסקר הובילו להתפלגות זו.

תרשים 1: הרגשת דאגה של הילדים בהיבטים שונים של חייהם במהלך תקופת המגפה²²
 תשובות על השאלה: בחודש האחרון, עד כמה אתה מרגיש מודאג מהדברים הללו?
סולם 0-10, באחוזים

מהנתונים אפשר ללמוד כמה דברים:

- ילדים רבים היו מודאגים מאוד מההשפעות הישירות של נגיף הקורונה ומהידבקות במחלה.
- הדאגה של הילדים מהידבקות בקורונה היתה גבוהה גם ביחס לעצמם, אך הרבה יותר ביחס לקרובים שלהם: כשני שלישי מהילדים היו מודאגים מכך שמישהו מקרוביהם יידבק בנגיף, לעומת שלישי מהילדים שהיו מודאגים שיידבקו בעצמם במחלה.
- כרבע מהילדים הביעו דאגה גדולה מהשינויים במצבם הלימודי ומהמצב הכלכלי של משפחתם.
- **במכון חרוב הדגישו כי חשוב לתת את הדעת על כך שכ-13% מילדי המדגם חוששים שמישהו יפגע בהם בתקופה זו.**

הסקר בחן גם את תדירות הרגשות של הילדים בשבועיים שקדמו לסקר. רוב הרגשות החיוביים (שמח, מלא אנרגיה ורגוע) והשליליים (עצוב, מתוח, משועמם) נבחנו גם במחקר אחר שערך מכון "חרוב" במהלך 2017-2018,²³ ונתוני הסקר העכשווי הושווא אליהם, אך רק בקרב הילדים בני 10-12. ההשוואה אפשרה לעורכי הסקר לראות את השינויים שחלו ברגשות הילדים בעקבות המגפה:

בהשוואה לממצאי המחקר שנערך ב-2017-2018, ב-2020 - שנת הקורונה - ניכרת ירידה בתחושות חיוביות ורמת האנרגיה של הילדים בני 10-12.

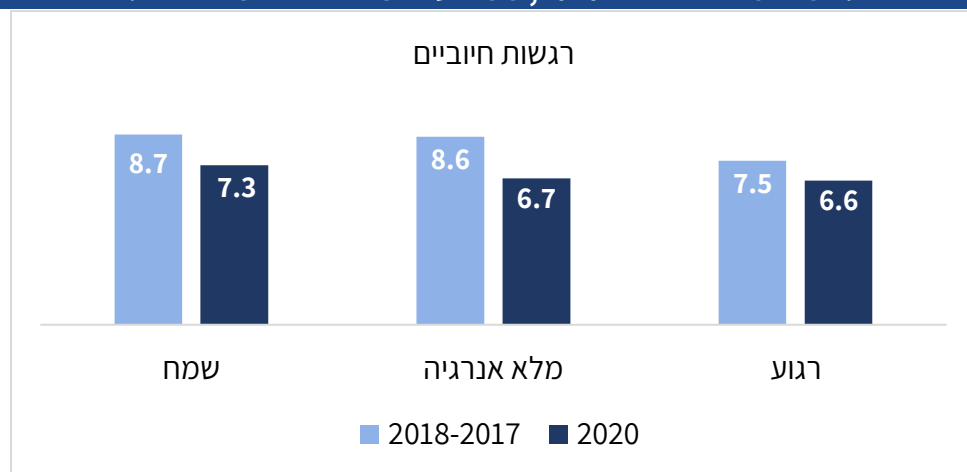
הדאגה של הילדים מהידבקות בקורונה גבוהה גם ביחס לעצמם, אך הרבה יותר ביחס לקרובים שלהם: כשני שלישי מהילדים מודאגים מכך שמישהו מקרוביהם יידבק בוירוס, לעומת כשליש מהילדים שמודאגים שיידבקו בעצמם במחלה.

²² פרופ' אשר בן-אריה, שגית ברוק וחמוטל פרקש, [תפיסות ותחושות של ילדים ובני נוער בישראל בנוגע לוורוס הקורונה וחייהם האישיים](#), גרף 5-6. דאגה במידה מועטה - תשובות בסולם 0-4; דאגה במידה גבוהה - תשובות בסולם 8-10, מכון חרוב, אפריל 2020.

²³ רוב השאלות בחלק זה נשאלו באופן זהה במחקר "עולמות הילדות" בישראל, אשר נערך בשנת הלימודים תשע"ח (2017/2018) (בקרוב דיגמה מייצגת של ילדי ישראל - 867,4 ילדים בני 8, 10 ו-12).

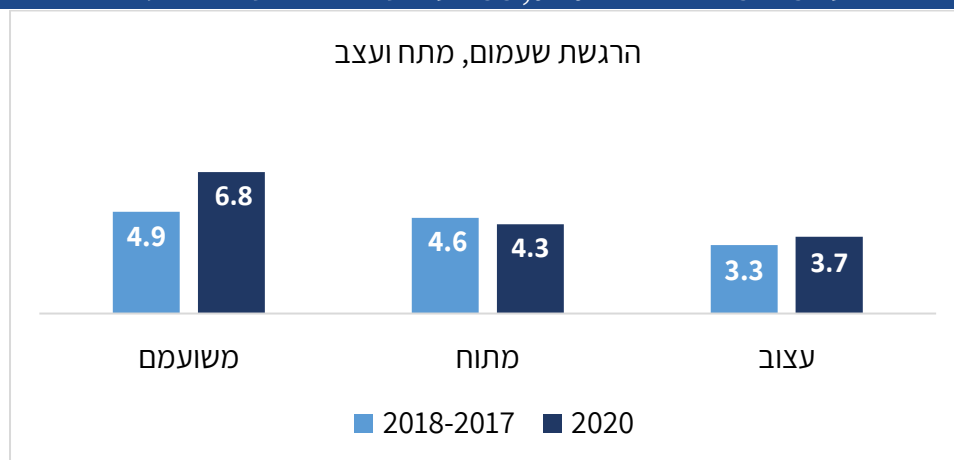
תרשים 2: עוצמת הרגשות של הילדים בני 10-12 והשינוי בעקבות הקורונה, שנים 2017-2018 ו-2020

תשובות על השאלה: עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הללו? העוצמה נמדדה בסולם 0-10, ממוצעים של הציונים שילדים נתנו

תרשים 3: עוצמת הרגשת עצב, מתח ושעמום של הילדים בני 10-12 והשינוי בעקבות הקורונה, שנים 2017-2018 ו-2020

תשובות על השאלה: עד כמה הרגשת בשבועיים האחרונים את הרגשות הבאים? עוצמה נמדדה בסולם 0-10, ממוצעים של הציונים שילדים נתנו

מן הנתונים המובאים בתרשימים אפשר ללמוד דברים אחדים:

- בתקופת מגפת הקורונה (2020) הילדים העידו על תדירות נמוכה יותר של רגשות חיוביים, לעומת זו של הילדים במחקר שנערך ב-2017-2018, בייחוד ברמת האנרגיות ובשמחה שחוו. עורכי הסקר ציינו כי בהתבוננות נפרדת על כלל ילדי המדגם (ילדים בני 10-18), נמצא שהרגשות החיוביים אינם ברמה גבוהה בקרב כלל הילדים: כ-40% העידו על שמחה במידה רבה, כשליש מהילדים העידו על רוגע ותחושת אנרגיה, ורק כ-20% העידו על התלהבות או התרגשות שחוו בתקופה הנבדקת.

בהשוואה לממצאי המחקר שנערך ב-2017/2018, ב-2020 – שנת הקורונה – ניכרת עלייה בתחושת שיעמום. בכל הקשור לדיווחים על תחושת המתח והעצב לא היה שינוי משמעותי ב-2020 ביחס ל-2017/2018.

בכל הקשור לרגשות שליליים של הילדים נמצא כי דירוג תחושת המתח ועצבות של ילדים בני 10-12 ב-2020 דומה לזה שנמצא ב-2017-2018. אולם, ב-2020, עלה הממוצע של דירוג תחושת שעמום – בכשתי נקודות הדירוג.

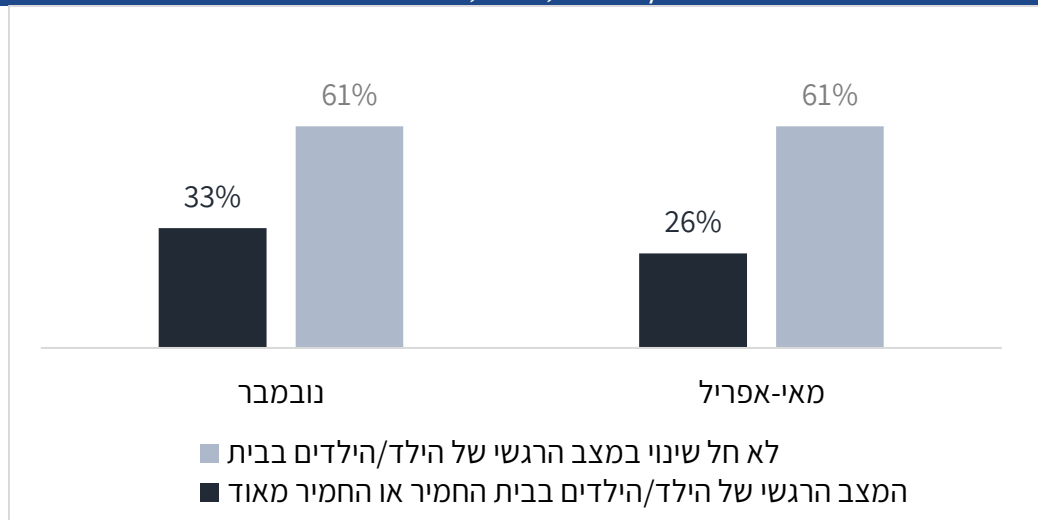
3. דיווחי ההורים על השינוי במצבם הרגשי של ילדיהם

3.1 סקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על החוסן האזרחי של הציבור בישראל

בסוף אפריל ותחילת מאי 2020 ערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סקר בזק, בשיתוף עם המועצה לביטחון לאומי ומשרד ראש הממשלה. מטרת הסקר הייתה לספק תמונת מצב ונתונים על החוסן האזרחי של הציבור בישראל, בעקבות משבר הקורונה. בהמשך, כשבועיים לאחר סיום הסקר הראשון, באמצע חודש מאי, באמצע יולי ובתחילת נובמבר 2020 נערכו שלושה סקרים נוספים, כדי לעקוב אחר החוסן האזרחי של הציבור.²⁴

אוכלוסיית הסקרים כללה בני 21 ומעלה, למעט הפזורה הבדואית בדרום ודיירים במוסדות טיפוליים. אחת השאלות שנשאלה בסקרים הייתה על השינוי במצבם הרגשי של הילדים ממשקי הבית של המשתתפים בסקר בעקבות משבר הקורונה. השאלה נשאלה בארבע נקודות זמן ולהלן מוצגים הנתונים מהסקר הראשון והאחרון.

תרשים 4: שינוי במצבם הרגשי של הילדים במהלך משבר הקורונה על פי דיווחים של המבוגרים בני 21 ומעלה במשקי הבית שלהם יש ילדים
סקרי למ"ס, 2020,²⁵ אחוזים

²⁴ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת, [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה](#), 7 במאי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה, ממצאים מסקר המשך לאחר תקופת הסגר](#), 26 במאי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה: ממצאים מהגל השלישי של הסקר שנערך באמצע יולי בצל המשבר](#), 26 ביולי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה](#), 16 בנובמבר 2020.

²⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת, [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה](#), 7 במאי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה, ממצאים מסקר המשך לאחר תקופת הסגר](#), 26 במאי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה: ממצאים מהגל השלישי של הסקר שנערך באמצע יולי בצל המשבר](#), 26 ביולי 2020; [החוסן האזרחי בתקופת משבר הקורונה, בקרב בני 21 ומעלה](#), 16 בנובמבר 2020.

על פי סקר של הלמ"ס, כ-26% מהבוגרים שבמשקי הבית שלהם חיים ילדים, דיווחו כי לאחר הסגר הראשון חל שינוי לרעה במצבם הרגשי של הילדים בבית. לפני הסגר השלישי, שיעור המדווחים על החמרה עלה ל-33%.

מהנתונים אפשר ללמוד כי על פי דיווחים של הבגירים מעל גיל 21 שבמשקי הבית שלהם חיים גם ילדים, ברוב המקרים לא חל שינוי במצבם הרגשי של הילדים במשפחה. עם זאת, חלק לא מבוטל מהנשאלים דיווח כי מצבם הרגשי של הילדים החמיר במהלך התקופה של המגפה. לאחר הסגר הראשון בשל המגפה, כ-26% מהנשאלים דיווחו על שינוי לרעה במצבם הרגשי של הילדים בבית, וקצת לפני הסגר השלישי, שיעור המדווחים על ההחמרה במצבם הרגשי של הילדים בבית עלה ל-33%.

על פי עיבוד מיוחד של ממצאי כל ארבעת הסקרים של הלמ"ס שנערך בבנק ישראל, הפגיעה במצב הרגשי של הילדים הייתה משמעותית יותר בחברה הערבית: 33% מהבגירים במשקי הבית עם ילדים עד גיל 18 בחברה הערבית דיווחו על הרעה במצב הרגשי של ילדיהם לעומת כ-23% בקרב היהודים.²⁶

3.2 השפעות משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות

במהלך ספטמבר – דצמבר 2020 ערך מכון ברוקדייל סקר בקרב 6,084 הורים לילדים עד גיל 18, בתוכם 11% (552 הורים) לילדים עם מוגבלות. מדגם הסקר כלל הורים מהחברה העברית והערבית, באופן מייצג את שיעורם באוכלוסייה הכללית.²⁷

בכלל המדדים שנבדקו במהלך הסקר חלה החמרה רבה יותר במצבם של ילדים עם מוגבלות לעומת ילדים ללא מוגבלות. המצב הרגשי והחברתי הם המדדים שבהם חלה ההחמרה הרבה ביותר. 38% מההורים לילדים עם מוגבלות דיווחו על החמרה במצב הרגשי של הילדים לעומת 18% מההורים לילדים ללא מוגבלות: פער יותר מכפול.

פער זה נשמר בכל קבוצות הגיל שנבדקו. השיעור הגבוה ביותר של דיווח על החמרה במצב הנפשי היה בקרב ההורים לילדים בגילאי 7-12: 45% מההורים לילדים בגילאים אלה דיווחו על ההחמרה במצב הרגשי של ילדיהם עם מוגבלות.

מבין קבוצות האוכלוסייה השונות, ההחמרה הגדולה ביותר במצבם הנפשי של הילדים דווחה על-ידי הורי ילדים יהודים לא חרדים: 43% מההורים דיווחו על החמרה במצבם הרגשי של הילדים לעומת 34% מההורים מהחברה הערבית ו-31% מההורים מהחברה החרדית.

3.3 מצבם הרגשי, ההתנהגותי והחברתי של הילדים – תלמידים במערכת החינוך

בסוף מרץ 2021 ערכו חוקרי המכון למדיניות חברתית באוניברסיטת וושינגטון והמרכז הבינתחומי הרצליה, בשיתוף חקרי האוניברסיטה העברית ומכון אדלר, מחקר בקרב הורים

²⁶ דוח בנק ישראל 2020, פרק ז': סוגיות ברווחה, אפריל 2021; עמ' 250.

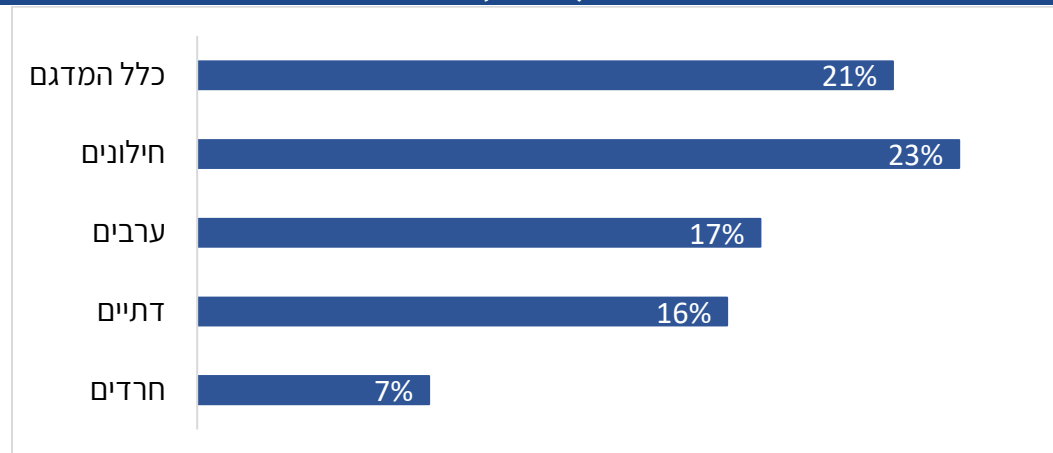
²⁷ ליטל ברלב ואחרים: השפעת משבר הקורונה על ילדים עם מוגבלות, מאירס ג'וינט ברוקדייל, אפריל 2021.

במחקר של שנערך בקרב הורים לילדים תלמידים בבתי הספר 21% מההורים דיווחו על תסמיני חרדה אצל ילדיהם. שיעורם בקרב המדווחים בחברה החרדית היה נמוך במיוחד (7%) בהשוואה למדווחים חילוניים (23%).

לילדים במערכת החינוך.²⁸ מדגם המחקר כלל 1,000 הורים, יהודים וערבים, שהתבקשו לתאר את מצבם הרגשי, ההתנהגותי והחברתי של ילדיהם, וכיצד הם רואים את תרומתה של מערכת החינוך לילדיהם במהלך המשבר שנוצר בעקבות המגפה.

מדיווחי ההורים עולה כי כל ילד חמישי (21%) סובל מסימנים של חרדה.²⁹ על פי חוקרי המחקר נתון זה גבוה פי שלושה מאשר בימי שגרה. שיעור זה גבוה יותר בקרב ילדים ששני הוריהם עבדו מחוץ לבית לעומת ילדים שלפחות אחד מהוריהם עבד מהבית או לא עבד בכלל (28% לעומת 18%, בהתאמה). שיעור ההורים לתלמידים בחברה החרדית שדיווחו על כך שילדיהם סובלים מסימני חרדה עמד על 7% והיה נמוך מבין ההורים מקבוצות האוכלוסייה השונות. שיעור הדיווח של הורים יהודים חילוניים על סימני חרדה בקרב ילדיהם היה הגבוה מבין הקבוצות ועמד על 23%; השיעור בקרב ערבים עמד על 17%.

תרשים 5: דיווחי הורים על סימני חרדה בקרב ילדים בקבוצת אוכלוסייה שונות (אחוזים)

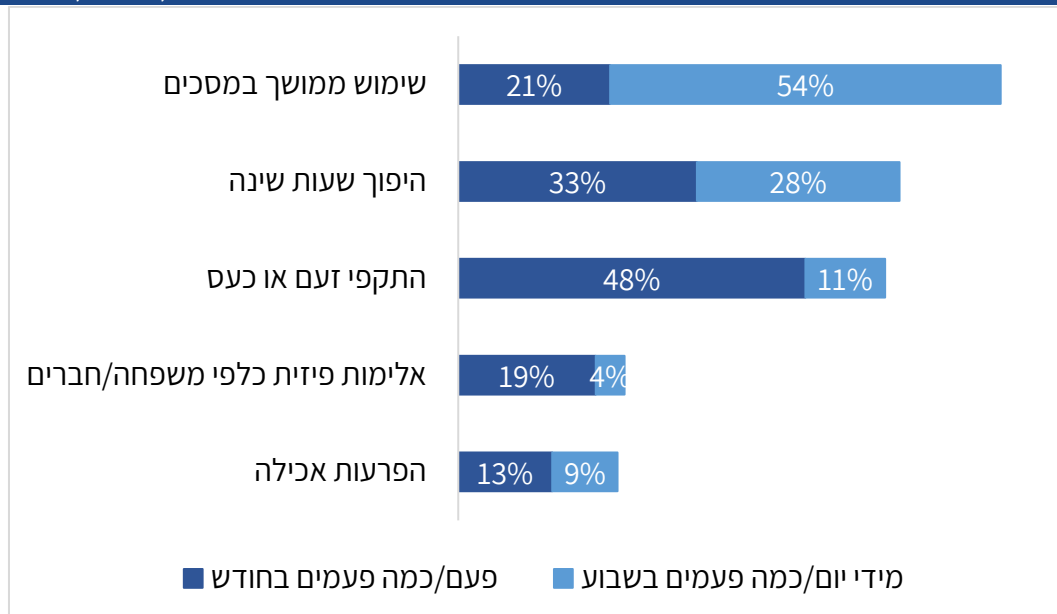

ההורים התבקשו להעריך את תדירות התגובות השליליות של ילדיהם המתבגרים למצב באמצעות כמה מדדים. בדיווחי ההורים בלטו שיעורים גבוהים במיוחד בדיווחים על שימוש ממושך במסכים והיפוך בשעות השינה. יותר ממחצית ההורים דיווחו על כך שילדיהם חווים התקפי זעם או כעס וכרבע מההורים דיווחו אף על אלימות פיזית של הילדים כלפי בני המשפחה או חברים.

²⁸ פרופ' מיכל גרינשטיין וייס, המכון למדיניות חברתית באוניברסיטת וושינגטון, סנט לואיס, פרופ' רמי בנבנישתי, מאוניברסיטת העברית, בשיתוף עם מכון אדלר: ילדים בימי הקורונה לפי דיווח ההורים, אפריל 2021, טרם פורסם. חלק מהנתונים פורסמו ב**הודעת דוברות**, אוניברסיטת העברית. הנתונים נמסרו גם בעקבות הפגישה עם פרופ' מיכל גרינשטיין וייס, פרופ' רמי בנבנישתי ואחרים, 10 באוגוסט 2021.

²⁹ בשלב זה אין בידינו מידע על אופן הגדרת חרדה במחקר זה.

תרשים 6: תגובות שליליות של המתבגרים למצב על פי דיווחי ההורים (אחוזים)

במהלך המחקר ההורים נשאלו לגבי תפקוד בית הספר, צוות המורים וההנהלה בתקופת הקורונה. רוב ההורים (60%) תופסים את המורים והמנהלים של בתי הספר כמי שעושים כמיטב יכולתם בתקופת המשבר, אך פחות מ-40% מההורים חשבו שבית ספר התארגן היטב ונתן פתרונות טובים למצבם של הילדים. **כמחצית מההורים העריכו שילדיהם זקוקים לסיוע רגשי (46%).**

4. דיווחים לגורמי מערכת החינוך על מצבם הרגשי של התלמידים³⁰

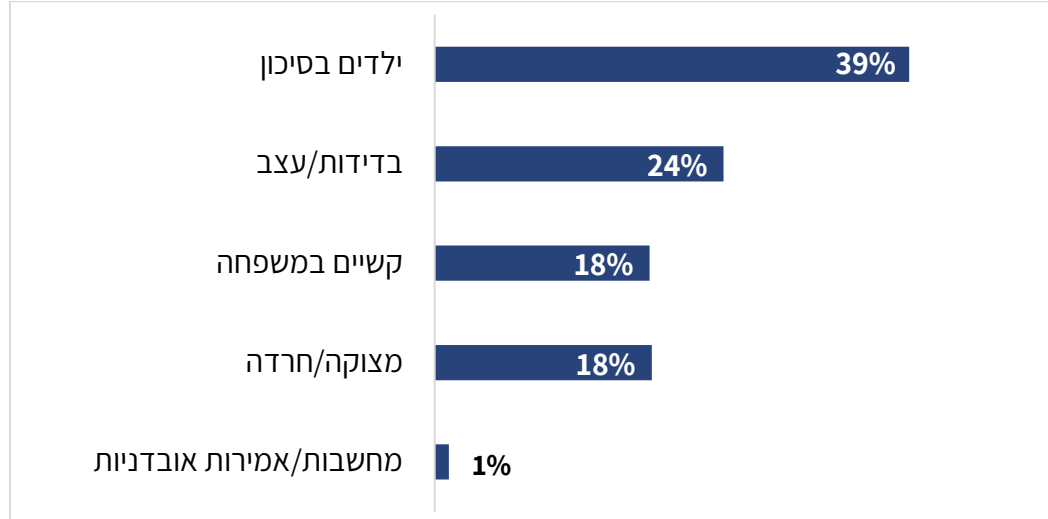
המידע על התמודדות של תלמידי מערכת החינוך (מגיל שלוש, גיל הגנים, ועד גיל 18) יוצג על בסיס הנתונים שהתקבלו במשרד החינוך מדיווחים של יועצות חינוכיות שטיפלו בפניותיהם של התלמידים, הוריהם וצוותי הוראה מתחילת המגפה והסגרים.

בחודשים מרץ-מאי 2020 – דהיינו מתחילת הסגר הראשון ועד לחזרה החלקית של התלמידים ללימודים אחריו – ערך השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (להלן: שפ"י) סקר יועצות חינוכיות של מערכת החינוך מכל שלבי החינוך (קדם-יסודי, יסודי, חטיבות הביניים והחטיבות העליונות). על הסקר ענו כ-3,500 יועצות חינוכיות ומתוך תשובותיהן נגזרו דיווחים על עשרות אלפי משימות, פעולות ומענים שניתנו על ידי היועצות בתקופה הנבדקת בנושאים שונים הקשורים להתמודדותם

³⁰ אם לא יצוין אחרת: עינב לוק, מנהלת אגף בכיר שפ"י, משרד החינוך, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא: פעילות שפ"י במשבר הקורונה, 9 במרץ 2021.

הנפשית של התלמידים, הוריהם וצוותי ההוראה. להלן פילוח של הנושאים העיקריים שהתקבלו מדיווחי היועצות:

תרשים 7: התפלגות הקשיים העיקריים שדווחו ליועצים חינוכיים על ידי תלמידים מרץ-מאי 2020, באחוזים³¹

כ-1,270 פניות שטופלו על ידי היועצים החינוכיים במוסדות החינוך היו בנושא מחשבות ואמירות אובדניות, פניות אלה היו אומנם 1% מכלל הפניות, אך יש לתת דעת על כך שמדובר על מספר לא מבוטל של פניות.

מנתוני התרשים עולה כי הנושא העיקרי שטיפלו בו יועצים בתקופה שבין מרץ 2020 למאי 2020 היה ילדים בסיכון – 39% מהפניות (כ-42,600 פניות) שטופלו על ידי יועצים בתקופה זאת, והנושא השני שבלט בדיווחים הוא תחושה של בדידות ועצבות – כרבע מהפניות היו בנושא זה (24%, כ-26,000 פניות). כ-1,270 פניות שטופלו היו בנושא מחשבות ואמירות אובדניות, פניות אלה היו אומנם 1% מכלל הפניות, אך יש לתת דעת על כך שמדובר על מספר לא מבוטל של פניות.

מהנתונים של משרד החינוך עלה כי חלק ניכר מהדיווחים בנושאים שצוינו לעיל בתרשים 7 (כ-39% התקבלו במערכת החינוך היסודי (כיתות א'-ו'); החלק הקטן ביותר מהפניות התקבלו מגני ילדים (הגיל הרך, 3-6 שנים; כ-4%). שיעור הדיווחים במגוון הנושאים בחטיבת הביניים היה כ-23% מכלל הנושאים שטופלו, ושל התיכונים – כ-28%.

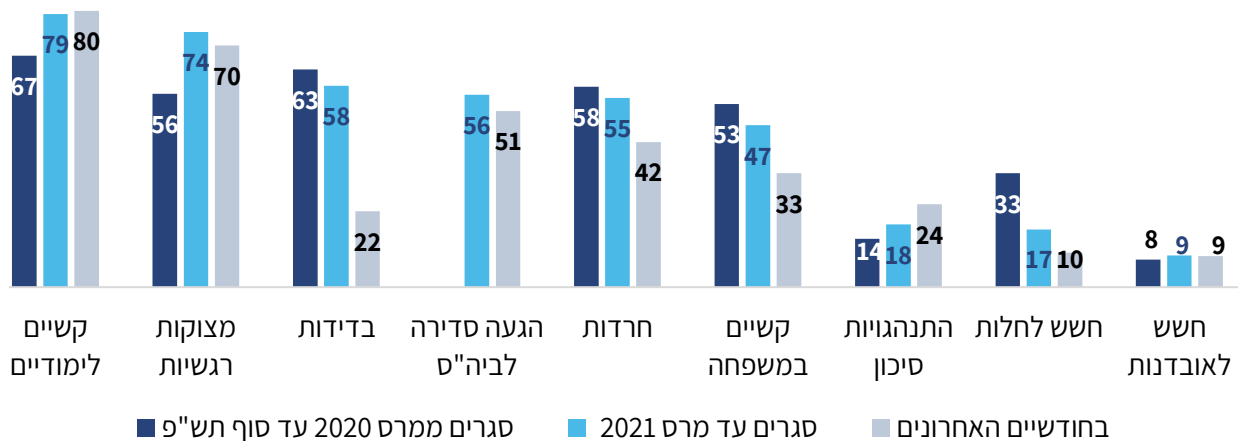
החל מסוף שנת הלימודים תש"ף, ובמהלך שנת הלימודים תשפ"א, ערך משרד החינוך שלושה סקרי מעקב: בסוף שנת הלימודים תשפ"א (יולי 2020), במרץ 2021 (אחרי הסגר השלישי), ועם החזרה ללימודים לאחר חופשת הפסח (מאי-יוני 2021). בסקרים אלה נשאלו שאלות זהות והדבר מאפשר השוואה בין שלוש נקודות הזמן האמורות. בסקרים השתתפו קרוב ל-2,800 יועצות חינוכיות ממוסדות החינוך בכל שכבות הגיל.

³¹ עינב לוק, מנהלת אגף בכיר שפ"י, משרד החינוך, תשובה על פניית של מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא: פעילות שפ"י במשבר הקורונה, 9 במרץ 2021; מענה על שאלות ההבהרה, 28 באפריל 2021.

להלן התפלגות הקשיים העיקריים שדווחו ליועצות חינוכיות על ידי תלמידים. יצוין כי דיווח אחד עשוי לכלול כמה נושאים, לכן סכום שיעורי הנושאים בדיווחים לא מסתכם ב-100%.

תרשים 8: התפלגות נושאים עיקריים בדיווחים על פעילות יועצות חינוכיות בהשוואה בין תקופות השונות: מאי 2020 (תש"ף), מרץ 2021 (תשפ"א), מאי-יוני 2021 (תשפ"ב)

אחוזים³²

מנתוני התרשים אפשר ללמוד על כמה שינויים שחלו בקשיים ובצרכים של התלמידים במהלך שנה וחצי של המגפה, בהם:

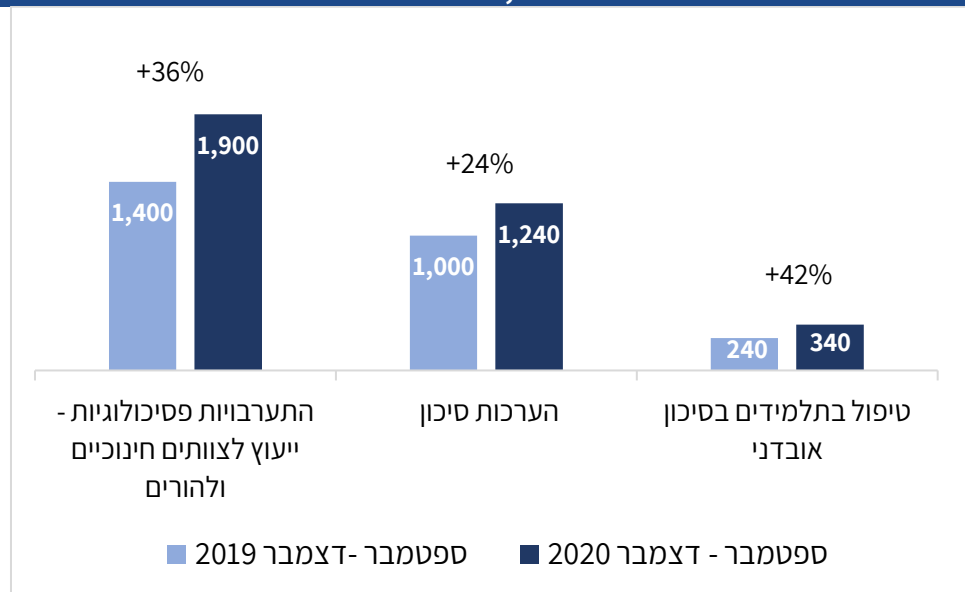
- שיעור הפניות ליועצות חינוכיות בנושא קשיים בלימודים של התלמידים עלה בין השנים תש"ף לתשפ"א, ולקראת סוף תשפ"א נושא זה הופיע ב-80% מהפניות ליועצות חינוכיות, לעומת 67% בתש"ף. גם שיעורי הפניות בנושאי מצוקה רגשית והתנהגויות סיכון עלו בין התקופות האמורות.
- עם זאת, ניתן לראות כי שיעור הפניות בנושא בדידות ירד באופן משמעותי (כמעט פי שלוש) בין התקופות האמורות, ויתכן שהדבר קשור בלמדיניות פתיחה חלקית של מוסדות החינוך שננקטה בשנה האחרונה ואפשרו לתלמידים יותר אינטראקציות חברתיות.
- כמו כן, שיעור הפניות בנושא חרדות ירד בין תש"ף לתשפ"א מ-58% ל-42%, בהתאמה. שיעור הפניות בתחום קשיים במשפחה מכלל הפניות ליועצות חינוכיות, גם הוא ירד מ-53% ל-33% בתקופה האמורה.
- יש לשים לב ששיעור הפניות בנושא חשש לאובדנות נשאר כמעט ללא שינוי לאורך כל התקופה הנבדקת.

³² עינב לוק, מנהלת אגף בכיר שפ"י, משרד החינוך, נתוני סקר יועצות חינוכיות – מאי 2021, באמצעות דוא"ל, 15 באוגוסט 2021.

4.1 טיפול בתלמידים במסגרת התוכנית הלאומית למניעת אובדנות והתאבדות

להלן מובאים נתונים של משרד החינוך על הטיפול בתלמידים במסגרת התוכנית הלאומית למניעת אובדנות והתאבדות בשנים 2019-2020. לפני הצגת הנתונים חשוב לציין כי בשנת 2020 נוספו ל-95 הרשויות שבתוכנית 35 רשויות נוספות. בשלב זה לא נוכל לומר מהו שיעור הגידול בהיקף האוכלוסייה בתוכנית לאחר הצטרפות הרשויות החדשות, ולכן איננו יודעים להסביר את העלייה במספר התערבויות והטיפולים השונים שחלה ב-2020 ביחס ל-2019.

תרשים 9: התערבויות של השירותים הפסיכולוגיים במערכת החינוך בנושא אובדנות, במסגרת התוכנית הלאומית למניעת אובדנות והתאבדות שנים 2019-2020, מספרים ושיעור השינוי

אפשר לראות כי יש עלייה בכל ההתערבויות במערכת החינוך סביב נושא אובדנות בין ספטמבר - דצמבר 2019 לתקופה מקבילה ב-2020, אך כאמור, ייתכן שהעלייה נובעת מהצטרפות רשויות נוספות לתוכנית ולהגדלה של האוכלוסייה המטופלת במסגרתה בעקבות זאת.

5. נתונים על ילדים ובני נוער שקיבלו שירותים בתחום בריאות הנפש בקופות החולים

להלן יוצגו נתונים נבחרים של שלוש קופות חולים: כללית, לאומית ומאוחדת, על מטופלים קטינים (עד גיל 18) שפנו לראשונה לקבלת סיוע נפשי במערך בריאות הנפש של הקופה (כולל פגישת היכרות/ייעוץ ראשונה, אינטייק³³), על קטינים שהחלו לראשונה טיפול במסגרת שירותים אלה (מעבר לפגישת היכרות) ועל קטינים המטופלים לראשונה בתרופות נגד דיכאון או חרדה, בשנת הקורונה הראשונה (2020) לעומת השנה שקדמה לה (2019).

³³.Intake

יצוין כי עקב אי-אחידות בקופות בהגדרות ובאופן הרישום והצגת הנתונים, לא ניתן לחבר את הנתונים ולערך השוואה מלאה ביניהם. כך, בנתונים של קופת חולים כללית קטינים הוגדרו מגיל לידה עד גיל 18;³⁴ בעוד בקופת חולים לאומית קבוצת הקטינים כוללת ילדים עד גיל 16.³⁵ כמו כן, בנתונים שנמסרו מקופת חולים מאוחדת³⁶ על פניות מבוטחים לסיוע נפשי נכללו בעיות שונות מתחום בריאות הנפש שבגינן קטינים פנו לשירותי הקופה, ואילו בנתונים שהתקבלו משאר הקופות ההתמקדות הייתה בחרדה ודיכאון. הנתונים מתייחסים למספר הפונים לטיפול פסיכולוגי ותרופתי לראשונה מאז 1 ביולי 2015 – כלומר לראשונה ממועד העברת האחריות הביטוחית לתחום בריאות הנפש ממשד הבריאות לקופות, וזאת על מנת להתמקד בפונים חדשים שלא טופלו במערכי בריאות הנפש של הקופה לפני משבר הקורונה.

לפני הצגת הנתונים נסייג ונבהיר, ראשית, כי במסמך מוצגים נתונים על שנת 2020 בהשוואה לשנת 2019, במטרה לבחון את ההבדלים בין השנה שבה פרצה מגפת הקורונה (2020) לשנה שקדמה לה (2019). בשנת 2020 חלו שינויים בפרמטרים שונים לעומת התקופות המקבילות בשנים קודמות, בשל התפשטות המגפה ובהתאם להגבלות שהוטלו לשם התמודדות עימה. התפשטות המגפה החלה בחודשים הראשונים של שנת 2020 והביאה לשתי תקופות של סגר (מרץ-מאי וספטמבר-אוקטובר), שביניהן היו חודשים של הקלות בהגבלות, ובהן נפתחו מוסדות החינוך והתקיימו מפגשים ואירועים חברתיים בתנאים מסוימים.³⁷ עם זאת, מבחינה סטטיסטית, לא ניתן להצביע על מגמות בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות על בסיס נתונים של שנתיים בלבד, ונדרשת בחינה של הנתונים על פני תקופות ממושכות יותר.

שנית, יודגש כי הנתונים שנאספו בשלב זה הם על ילדים ובני נוער מקבוצת גיל אחת (ללא חלוקה פנימית לילדים לפי גילאים), שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של קופות החולים בלבד, ולא ידוע לנו על היקף הפניות והשירותים של ילדים ובני נוער למטפלים אחרים בתחום בריאות הנפש, ובכלל זה למטפלים בשוק הפרטי. לפיכך, יש להתייחס לנתונים שלהלן בהתאם למגבלות הללו.

באופן כללי, לא ניכר שינוי משמעותי במספר הפונים לסיוע נפשי בהשוואה לשנת 2019, למעט בנוגע למבוטחים שטופלו במערך בריאות הנפש לפני פרוץ המגפה, אם כי יש להתייחס לאפשרות שמטופלים לא הגיעו למוסדות בריאות במהלך שנת 2020 בשל נסיבות מגפת

³⁴ במסגרת קופת חולים כללית מקבלים שירותים יותר ממחצית ילדי ישראל עד גיל 16 (כ-52% מהילדים עד גיל 16 ממבוטחי קופות החולים בארץ מבוטחים בכללית). מקור: המוסד לביטוח לאומי: [חישוב מפתח חלוקת כספי ביטוח בריאות בין קופות החולים](#), לפי נתוני טבלה 5, יוני 2021.

³⁵ כ-8% מכלל הקטינים עד גיל 16 בארץ מבוטחים בקופות החולים לאומית. מקור: המוסד לביטוח לאומי: [חישוב מפתח חלוקת כספי ביטוח בריאות בין קופות החולים](#), לפי נתוני טבלה 5, יוני 2021.

³⁶ כ-16% מכלל הקטינים עד גיל 16 בארץ מבוטחים בקופות החולים מאוחדת. מקור: המוסד לביטוח לאומי: [חישוב מפתח חלוקת כספי ביטוח בריאות בין קופות החולים](#), לפי נתוני טבלה 5, יוני 2021.

³⁷ הסגר השלישי התחיל ממש בימים האחרונים של שנת 2020, ב-27 בדצמבר 2020, והוא אינו רלוונטי לבחינת הנתונים של שנת 2020.

הקורונה או לא אותרו המצבים שדורשים התייחסות בגלל שחלק מהזמן מוסדות החינוך היו סגורים.

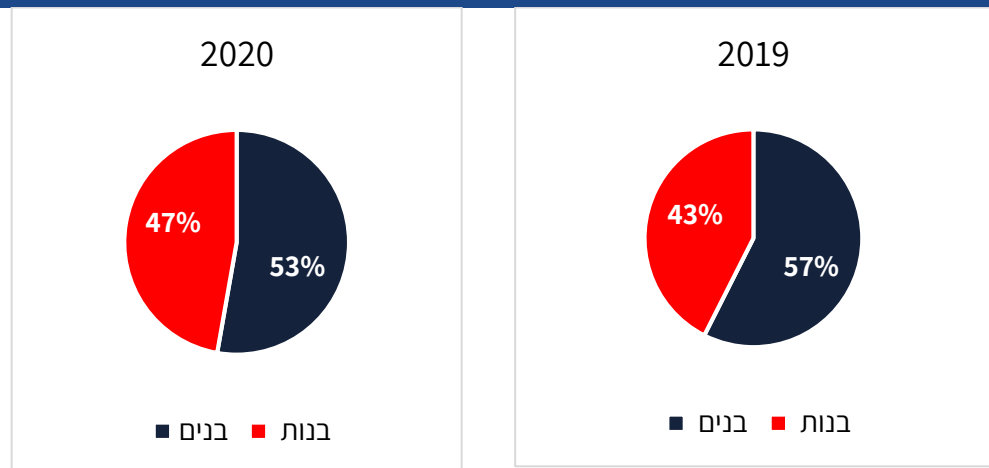
חשוב לציין כי בשלב זה ועל בסיס הנתונים שיוצגו להלן מוקדם להסיק מסקנות, הן משום שהנתונים עדין אינם מלאים, והן משום שהשפעות המגפה על בריאות הציבור בתחום הנפשי עלולות להיות ארוכות טווח. לפיכך, יש צורך במחקר שיטתי שיבוצע לאורך זמן, יתבסס על נתוני כלל הגורמים הנוגעים בדבר ויתמקד בקבוצות אוכלוסייה שונות, ובהן קבוצות סיכון.³⁸

5.1 ביקורים ראשונים של קטינים בשירותי בריאות הנפש של קופות החולים

על פי הנתונים של קופת חולים כללית, בשנת 2020 מספר הקטינים (עד גיל 18) שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של הקופה בגין חרדה או דיכאון היה 1,690, לעומת 1,535 פונים בשנת 2019 – גידול בשיעור של כ-10%.³⁹ שיעורם של הקטינים מכלל הפונים לראשונה בשנת 2020 היה 16%; בשיעור זה כמעט לא חל שינוי לעומת 2019, שבה שיעור זה היה 15%. בתרשים הבא (תרשים 10) מוצג שיעורם של בנים ובנות בכלל הקטינים המבוטחים בקופה שפנו לראשונה לקבלת שירותי בריאות הנפש בשנים 2019 ו-2020 בקופת חולים כללית.

תרשים 10: קטינים שפנו לשירותי בריאות הנפש של כללית עקב דיכאון או חרדה, כולל פגישת אינטייק ראשונה, בשנים 2019 ו-2020, לפי מין הפונה⁴⁰

אחוזים

על פי נתוני קופת חולים כללית, ב-2020 מספר המבוטחים עד גיל 18 שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של הקופה בגין חרדה או דיכאון היה גבוה בכ-10% ממספרם ב-2019. עם זאת שיעורם מכלל הפונים לראשונה כמעט ולא השתנה.

³⁸ מרב פלג-גבאי: [נתונים על אובדנות ועל פנייה לטיפול נפשי בישראל בשנת התפרצות מגפת הקורונה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2021.

³⁹ נועה דנאי, מנהלת מחלקת ניהול ידע ומידע, אחראית חוק חופש המידע, שירותי בריאות כללית: מכתב – תשובה לבקשת מידע של מרב פלג-גבאי, חוקרת של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בדצמבר 2020; נתונים עדכניים התקבלו ב-14 ביוני 2021.

⁴⁰ שם.

בתרשים ניתן לראות כי בשנתיים שנבדקו חלקם של הבנים היה גבוה מחלקן של הבנות, אם כי ניתן לראות ששיעורם של הבנים בכלל המטופלים ב-2020 גבוה במעט מ-2019. עם זאת, לא ניתן להצביע על בסיס נתונים אלה על מגמה בשל היעדר נתונים משנים קודמות.

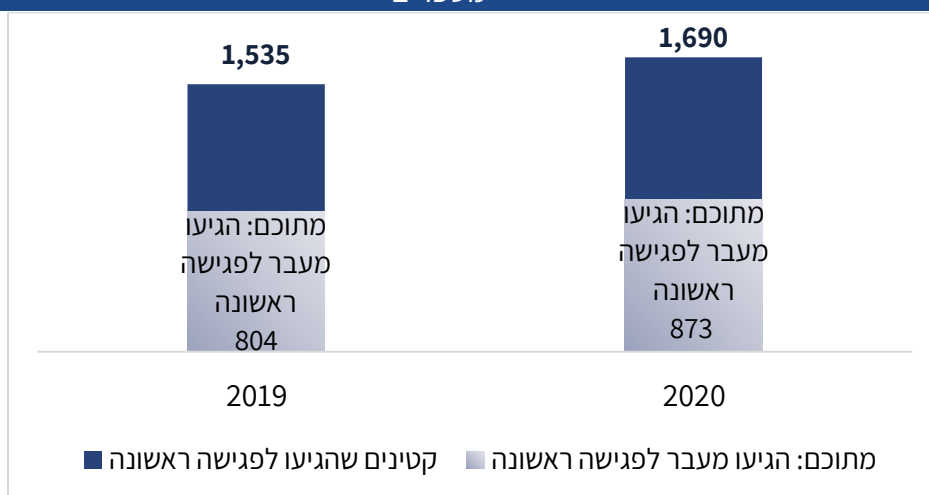
מהנתונים של קופות החולים מאוחדת ולאומית עולה תמונה הפוכה מזו שבכללית. בשנת 2020 מספר הפונים לראשונה לשירותי בריאות הנפש של קופת חולים מאוחדת, בשל בעיה נפשית כלשהי, היה קטן ב-15% בהשוואה לשנת 2019 - 6,001 מבוטחים קטינים (עד גיל 18) בשנת 2020 לעומת 7,068 מבוטחים בשנת 2019.⁴¹ גם בחינת הנתונים באשר לקטינים (עד גיל 15) בקרב מבוטחי לאומית מעלה כי מספר הפונים לראשונה בשנת 2020 היה קטן ב-12% בהשוואה לשנת 2019 - 1,500 ב-2020 לעומת 1,705 ב-2019.⁴²

למרות השוני בין קופות החולים במספר הקטינים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש בשנים 2019 ו-2020, בשלוש הקופות שיעור הפונים הקטינים מכלל הפונים לראשונה לסיוע נפשי ב-2020 לא היה שונה באופן משמעותי משיעורם ב-2019.

5.2 קטינים שהחלו טיפול נפשי בשירותי בריאות הנפש של הקופות, לאחר ייעוץ ראשוני

להלן נתונים על קטינים שפנו לראשונה (כאמור, מאז יולי 2015) לשירותי בריאות הנפש של הקופות בגין דיכאון או חרדה והמשיכו בטיפול מעבר לפגישת היכרות, בשנים 2019 ו-2020. בתרשים 11 מוצגים נתונים של קופת חולים כללית:

תרשים 11: קטינים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של כללית בגין דיכאון או חרדה ובתוכם - מספר הקטינים שהמשיכו לטיפול מעבר לפגישה זאת, בשנים 2019 ו-2020
מספרים⁴³

⁴¹ עו"ד מירה אהרוני, ממונה על פניות הציבור והרגולציה, חטיבת הרפואה, קופת חולים מאוחדת, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 10 במרץ 2021.

⁴² פרופ' שלמה וינקר, ראש חטיבת הרפואה, לאומית שירותי בריאות, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 8 במרץ 2021.

⁴³ נועה דנאי, מנהלת מחלקת ניהול ידע ומידע, אחראית חוק חופש המידע, שירותי בריאות כללית: מכתב - תשובה לבקשת מידע של מרב פלג-גבאי, חוקרת של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בדצמבר 2020; נתונים עדכניים התקבלו ב-14 ביוני 2021.

כפי שמוצג בתרשים, **בשנת 2020 מספר הקטינים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של כללית והמשיכו בטיפול מעבר לפגישה ראשונה (אינטייק) היה גדול ב-9% מנתון זה בשנת 2019; בדומה לגידול במספר הקטינים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של הקופה שחלה בשנת 2020 לעומת 2019.**

עם זאת, שיעור הקטינים שהמשיכו בטיפול מכלל הקטינים שפנו לשירותי בריאות הנפש לראשונה היה זהה בשתי השנים האמורות: כ-52%.

גם במקרה זה מתקבלת תמונה שונה מנתוני קופות החולים מאוחדת ולאומית. בקרב מבוטחי מאוחדת⁴⁴ מספר הקטינים שהחלו טיפול (מעבר לפגישה ראשונה) בשנת 2020 היה קטן ב-11%: 4,322 מטופלים ב-2019 לעומת 3,866 ב-2020. בשירותי בריאות הנפש של לאומית⁴⁵ מספרם ב-2020 היה קטן יותר בכ-8% בהשוואה לשנת 2019: 1,436 מטופלים קטינים בשנת 2019 לעומת 1,317 בשנת 2020.

בבחינת שיעור הקטינים מכלל מטופלי הקופות שפנו לראשונה לטיפול, עולה כי בקופות החולים כללית ולאומית השיעורים בשנים 2019 היו דומים לאלה של 2020 בכללית (16% לעומת 17% בכללית וכ-25% בשתי השנים בלאומית). במאוחדת שיעור זה ירד מעט, מ-32% ב-2019 ל-29% ב-2020.⁴⁶

5.3 טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה שניתן לילדים ולבני נוער

בפרק זה מובאים נתונים על ילדים ובני נוער שהחלו טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה לראשונה בשנים 2019 ו-2020.

הנתונים של קופת חולים כללית יוצגו בחלוקה לשתי קבוצות:

1. כלל המבוטחים הקטינים שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה;
 2. מתוכם – קטינים שטופלו במערך בריאות הנפש של הקופה וקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה.
- הנתונים של קופות החולים לאומית ומיוחדת יוצגו לגבי כלל המבוטחים הקטינים שהתחילו לראשונה טיפול בתרופות בשנים 2019-2020, כאמור.

⁴⁴ עו"ד מירה אהרוני, ממונה על פניות הציבור והרגולציה, חטיבת הרפואה, קופת חולים מאוחדת, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 10 במרץ 2021.

⁴⁵ פרופ' שלמה וינקר, ראש חטיבת הרפואה, לאומית שירותי בריאות, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 8 במרץ 2021.

⁴⁶ מרב פלג-גבאי: [נתונים על אובדנות ועל פנייה לטיפול נפשי בישראל בשנת התפרצות מגפת הקורונה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2021.

5.3.1 קטינים שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה בקופות החולים

מהנתונים של קופת חולים כללית עולה כי מספר הקטינים (עד גיל 18) שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה במהלך שנת 2020 (3,875 קטינים) היה דומה לשנת 2019 (3,936 קטינים). גם שיעורם של הקטינים מכלל המטופלים החדשים בתרופות בקופה (קטינים ובגרים גם יחד) בכל אחת מהשנים האלה היה זהה – כ-5%.

כרקע לנתונים אלו, מקופת חולים כללית נמסר כי השלב שבו אדם הסובל מדיכאון וחרדה מוכן לפנות לטיפול תרופתי הוא שלב מאוחר יחסית. קודם כול מתרחש תהליך שבו האדם מזהה שיש לו הפרעה בתחום הנפשי; לאחר מכן עליו להסכים לפנות לעזרה ורק מאוחר יותר הוא מגיע לשלב שבו הוא מוכן לקבל טיפול תרופתי (לפי נציגת הקופה, פעמים רבות הטיפול הרפואי מגיע אחרי ניסיונות לקבל טיפול בדרכים אחרות, למשל טיפול פסיכולוגי, קואוצ'ינג וכו').⁴⁷ **לפיכך, אפשר להניח שאת השלכות המגפה לגבי מצבם הנפשי והרגשי של הקטינים ניתן יהיה לראות באופן ברור יותר ולבחון יותר לעומק רק בשנים הבאות.**

בנתונים של קופת חולים כללית נמצאו הבדלים בין בנים לבנות: מספר הבנים שבשנת 2020 קיבלו טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה לראשונה היה קטן ב-18% בהשוואה לשנת 2019, בעוד שמספר הבנות שקיבלו טיפול זה היה גדול בכ-10%. נתון זה עשוי להיות בהלימה עם הנתון שהראינו בתרשים 10 לעיל ממנו עולה כי שיעורן של הבנות מכלל הפונים שפנו לראשונה לשירותי בריאות הנפש של הקופה בשנת 2020 היה גבוה בהשוואה לשיעורן בשנת 2019. עם זאת, כאמור, לא ניתן להצביע על מגמה ברורה על בסיס נתונים משנתיים בלבד ולא ניתן לקבוע אם השינוי התרחש בשל תקופת המגפה או שתנודות מסוג זה נובעות ממשתנים אחרים והתרחשו גם בעבר, ללא קשר אליה.

מספר המבוטחים עד גיל 15 בקופת חולים לאומית⁴⁸ שנטלו לראשונה תרופות נגד דיכאון וחרדה ב-2020 (337) היה גדול ב-7% מנתון זה בשנת 2019 (315). בקופת חולים מאוחדת⁴⁹ מספר הקטינים שבשנת 2020 קיבלו לראשונה תרופות בתחום בריאות הנפש (1,211 ילדים ובני נוער עד גיל 18), היה קטן ב-8% לעומת שנת 2019 (1,319). יצוין כי מקופת חולים מאוחדת התקבלו נתונים על רכישת כלל התרופות בתחום בריאות הנפש, ולא רק תרופות נגד דיכאון/חרדה, אליהן התייחסו הנתונים של קופות החולים כללית ולאומית.

⁴⁷ נועה דבאי, מנהלת מחלקת ניהול ידע ומידע, אחראית חוק חופש המידע, שירותי בריאות כללית, תשובה בקשת מידע של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, מכתב, דוא"ל, 20 בדצמבר 2020.

⁴⁸ פרופ' שלמה וינקר, ראש חטיבת הרפואה, לאומית שירותי בריאות, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 8 במרץ 2021.

⁴⁹ עו"ד מירה אהרוני, ממונה על פניות הציבור והרגולציה, חטיבת הרפואה, קופת חולים מאוחדת, תשובה על פנייה של מרב פלג-גבאי, חוקרת במרכז המחקר והמידע של הכנסת, דוא"ל, 10 במרץ 2021.

מנתוני שלוש הקופות ניתן לראות שלא היו שינויים משמעותיים במספר הקטינים שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי במסגרת הקופה (לא רק במערך בריאות הנפש של הקופה) ב-2020 לעומת 2019. יצוין גם כי בשלוש הקופות לא חלו שינויים בשיעור הקטינים מכלל המבוטחים שרכשו לראשונה תרופות (קטינים ובגירים יחד), והוא נשאר דומה בשנים שנבדקו: 5% בכללית, 7%-8% במאוחדת ו-3% בלאומית.⁵⁰

5.3.2 מבוטחים קטינים שטופלו במערך בריאות הנפש של כללית וקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה

במספר כלל הקטינים מבוטחי כללית שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה כמעט אין שינוי ב-2020 לעומת 2019. אולם מספר הקטינים המטופלים במערך בריאות הנפש של הקופה שקיבלו לראשונה תרופות אלה עלה כמעט פי שלושה ב-2020 לעומת 2019.

להלן נתונים על ילדים ובני נוער המטופלים במערך בריאות הנפש של כללית שהתחילו לראשונה לקחת תרופות נגד דיכאון או חרדה בשנים שנבדקו – 2019 ו-2020.

מספר הקטינים המטופלים במערך בריאות הנפש של קופת חולים כללית שבשנת 2019 החלו לראשונה⁵¹ טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה היה 367, ובשנת 2020 הוא היה 1,027 – כלומר מספרם בשנת 2020 היה גדול כמעט פי שלושה מבשנת 2019.

יודגש כי בקטגוריה זאת מספר הבגירים בשנת 2020 היה גדול ב-11% בלבד בהשוואה לשנת 2019, כלומר שיעור השינוי בקרב קטינים היה גדול בהרבה מזה שבקרב בגירים. **שיעור הקטינים מקרב כלל מטופלי מערך בריאות הנפש שקיבלו לראשונה תרופות נגד דיכאון או חרדה בשנת 2020 היה 21%, לעומת כ-10% בשנת 2019.**⁵²

בתרשים 12 יוצגו נתונים על קטינים המטופלים בשירותי בריאות הנפש של קופת חולים כללית שקיבלו לראשונה (מאז יולי 2015) תרופות נגד דיכאון או חרדה בשנים 2019 ו-2020, מתוך כלל הקטינים מבוטחי כללית שקיבלו לראשונה תרופות אלו בשנים האמורות:

⁵⁰ מרב פלג-גבאי: [נתונים על אובדנות ועל פנייה לטיפול נפשי בישראל בשנת התפרצות מגפת הקורונה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2021.

⁵¹ ללא ביקורים קודמים מה-1.7.2015.

⁵² מרב פלג-גבאי: [נתונים על אובדנות ועל פנייה לטיפול נפשי בישראל בשנת התפרצות מגפת הקורונה](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יולי 2021.

תרשים 12: קטינים המטופלים בתחום בריאות הנפש של כללית שקיבלו לראשונה תרופות נגד דיכאון או חרדה, מתוך כלל הקטינים מבוטחי כללית שקיבלו תרופות אלה לראשונה בשנים 2019 ו-2020

מספרים⁵³

בתרשים מוצג המידע שלהלן:

- **בעוד במספרם של כלל הקטינים מבוטחי כללית שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה כמעט לא חל שינוי בשנת 2020 לעומת 2019 (פרט לירידה קטנה, מ-3,936 מטופלים ב-2019 ל-3,875 ב-2020, ירידה של כ-1.5%), מספר הקטינים מבוטחי כללית שטופלו במערך בריאות הנפש וקיבלו לראשונה תרופות אלה היה גדול בשיעור ניכר – כמעט פי שלושה ב-2020 ביחס ל-2019.**

- הקטינים המטופלים במערך בריאות הנפש של הכללית שבשנת 2019 טופלו לראשונה בטיפול תרופתי היוו כ-9% מכלל הקטינים המבוטחים בכללית שבשנת 2019 קיבלו לראשונה טיפול תרופתי מסוג זה. לעומת זאת, בשנת 2020 שיעורם עמד על כ-27%.

באשר למין המטופלים, בשנת 2019 הבנים המטופלים במערך בריאות הנפש של הקופה שקיבלו לראשונה טיפול תרופתי נגד דיכאון או חרדה היו כ-11% מכלל הבנים שקיבלו טיפול תרופתי מסוג זה לראשונה בקופה; בשנת 2020 שיעורם היה 26%.

שיעורן של הבנות המטופלות במערך בריאות הנפש שקיבלו תרופות לראשונה מכלל הבנות המבוטחות בקופה שקיבלו לראשונה תרופות אלה היה 8% ב-2019, ו-26% ב-2020; נתון כמעט זהה לזה של הבנים באותה השנה.

⁵³ נועה דנאי, מנהלת מחלקת ניהול ידע ומידע, אחראית חוק חופש המידע, שירותי בריאות כללית: מכתב – תשובה לבקשת מידע של מרב פלג-גבאי, חוקרת של מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בדצמבר 2020; נתונים עדכניים התקבלו ב-14 ביוני 2021.